

УДК 340.12

МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ В ПРАВІ

Ігорь СИТАР,

кандидат юридичних наук, доцент,
докторант кафедри теорії держави і права
Національної академії внутрішніх справ

SUMMARY

The article considers communication as a philosophical category and the problem of obtaining the legal status of communication in the interaction between the Western tradition of law and national law. It is noted that legal communication is a natural process, a social phenomenon, caused by the intensification of economic and political development of society and certain anthropological qualities of human and rights. Legal communication is seen as dialogue between proper and perfect in the formation and application of the law in modern bipolar world. The author specifies the interaction of factors that affect intercultural communication – namely, globalization and multiculturalism.

Key words: communication, legal communication, dialogue, phenomenology, Western tradition of law, globalization, multiculturalism.

АНОТАЦІЯ

Розглядається комунікація як філософська категорія і проблема набуття ним статусу правової комунікації у взаємодії між західною традицією права і національним правом. Відзначається, що правова комунікація – це природний процес, соціальне явище, обумовлене інтенсифікацією економічно політичного розвитку суспільства, а також певними антропологічними властивостями людини і права. Правова комунікація розглядається як діалогові між належним і ідеальним у процесі формування та застосування права в сучасному біполярному світі. Вказано на взаємодію факторів, що впливають на міжкультурну комунікацію, а саме – глобалізацію і мультикультуралізм.

Ключові слова: комунікація, правова комунікація, діалогове, феноменологія, західна традиція права, глобалізація, мультикультуралізм.

Постановка проблеми. Процес побудови правової держави і громадянського суспільства вимагає переосмислення механізму взаємодії правових систем шляхом застосування методології правової комунікації між західною традицією права і національним правом, що призводить до нелінійних процесів у вигляді модернізації та інтенсифікації правової системи.

Стан дослідження. Питанням, що стосуються правової комунікації, присвячено праці І.Л. Честнова, А.В. Полякова, Ван Хука, О.М. Балинської, Л.А. Луць. Однак поза увагою дослідників залишилися проблеми міжкультурної комунікації.

Виклад основних положень. Сучасне розуміння комунікації як соціального явища, сукупності видів спілкування – необхідна умова розвитку суспільства. Комунікація набуває масовості в процесі розвитку і формування індустріального суспільства [1, с. 281–282]. Активізація комунікації була пов'язана в 50–60-х рр. ХХ ст. з інтенсифікацією дослідницької діяльності, по-іншому – з «інформаційним вибухом». Інформація, отримана в процесі наукових досліджень, стала рушієм суспільного поступу.

Комунікація – це природний процес, зумовлений інтенсифікацією економічно-політичного розвитку суспільства, а також певними антропологічними властивостями людини і права.

Зазвичай комунікацію розуміють як соціальне явище, що виникає між людьми, так звану соціально узгоджену поведінку людей (комунікативну поведінку).

Російський дослідник А.Ю. Бабайцев вирізняє чотири види комунікації:

1) комунікація в широкому сенсі – як одна з основ людської життєдіяльності, що виражається в багатоманітні форм мовно-словесної діяльності;

2) інформаційний обмін в технологічно організованих системах (передача інформації від однієї системи (індивід, група, організація) до іншої за допомогою спеціальних матеріальних носіїв (М. Й. Лаурістан));

3) мислекомунікація як інтелектуальний процес, що має витриманий ідеально-змістовий план і пов'язаний з певними ситуаціями соціальної дії. Мислекомунікація пов'язує ідеальну дійсність мислення з реальними ситуаціями соціальної дії, що надає, з одного боку, осмисленості мисленневим ідеалізаціям, а з другого – осмисленості реалізації мисленневих конструктів у соціальній організації та діяльності;

4) екзистенціальна комунікація як акт знаходження Я в Іншому. У такому контексті комунікація – основа екзистенційних відносин між людьми (як відносини Я і Ти) і вирішальний процес самовизначення людини у світі, в якому вона набуває розуміння свого буття, його основ. Комунікація, на думку Ясперса, стає метою і завданням філософії, а міра комунікативності – критерієм

оцінки і вибору тієї чи іншої філософської системи [2, с. 354].

В теорії права комунікацію розуміють як взаємодію між суб'єктами в контексті знакових систем, дію, що орієнтована на смислове комунікативне сприйняття, для досягнення соціальних цілей і збереження індивідуальності кожного елемента.

Російський дослідник І.Л. Честнов розглядає комунікацію як діалоговість у постіндустріальному інформаційному суспільстві, де одночасно змінюються владарюючі в епоху модерна уявлення про світ, людину, критерії оцінки людської діяльності, у тому числі про зміст і місце права. У зв'язку з цим основним розмежуванням у праворозумінні (юридичному позитивізмі, юстнатуралізмі й соціології права) стає розмежування «класичних» і «посткласичних» теорій права [3, с. 67].

Для сучасного права характерною є і внутрішня діалоговість (поліфонічність). Вона проявляється в єдності й боротьбі протилежностей: належного й сущного, матеріального й ідеального, загального й особливого, які обумовлюють одна одну, переходять одна в одну і забезпечують перманентне становлення права, яке ніколи не буде завершено [3, с. 78–79]. Така поліфонічність відображає антропологічну сутність права, його формування і застосування в сучасному біполярному світі.

Як зазначає І.Л. Честнов, право створено і розвивається завдяки комунікації: чи це довга традиція створення звичаєвого праві, парламентські дебати під час підготовки законопроекта, судові рішення у вигляді послідовних чи змінних прецедентів, чи наукові дебати, які ляжуть в основу майбутніх судових чи статутних змін законодавства. Нині в плюралістичних суспільствах межі комунікації настільки розширилися, що в ній можуть брати участь не тільки юристи, політики, а й населення, особливо коли обговорюються важливі моральні і політичні ідеї, що є головною умовою легітимізації законів. На основі відкритої і свобідної комунікації досягається консенсус [4, с. 376].

Отже, комунікація – це базис для формування справжнього права.

Проблеми соціальної комунікації вивчаються дослідниками в різних напрямках. Феноменологічне трактування представлено в працях Е. Гуссерля, М. Мерло-Понті, А. Шюца, П. Бергера і Т. Лукмана, Е. Левінаса; комунікативний персоналізм – Е. Мунье і П. Лаїна Ентральго. Комунікацію в філософії екзистенціалізму розглядали К. Ясперс, Ж. П. Сартр, А. Камю, Х. Ортега-і-Гассет; герменевтичні аспекти комунікації – Г.-Г. Гадамер, П. Рікері; комунікативні аспекти соціологічної теорії – Т. Парсонс і Н. Луман; комунікація як символічний інтеракціонізм – Дж. Г. Мід, Т. Блумер; комунікацію як діалог – М. Бахтін, М. Бубер. «Теорія комунікативної дії» належить Ю. Хабермасу й К.-О. Апелью; комунікацію в психоаналізмі вивчали З. Фрейд, К. Юнг, Е. Фромм; структуралістські та постструктуралістські

теорії комунікації розробляли К. Леві-Стросс, М. Фуко, Ж. Дерріда; метафізичні комунікації розглядав Д. фон Гільдебранда. Семіологічна теорія комунікації в постмодернізмі викладена У. Еко.

Значущою для розуміння теорії комунікації є так звана діалогічна філософія, пов'язана з творчістю таких мислителів, як М. Бердяєв, М. Бахтін, М. Бубер, П. Лаїн Ентральго, О. Розеншток-Хюссі, Ф. Розенцвейг, Г. Еренберг, Ф. Ебнар та інших.

Визначена концепція орієнтована на взаємодію права з іншими соціальними явищами, особливо мораллю, релігією, що надає внутрішньої стабільності й цінності національному праву.

У більш широкому аспекті комунікацію називають «інтеракція», що передбачає обмін інформацією, контактами.

Як зазначає бельгійський дослідник Марк ван Хук, комунікація спонукає до діалектичного обміну різними точками зору. Такий діалектичний підхід повинен застерегти нас від одностороннього аналізу і висновків [4, с. 384].

На нашу думку, слід звернути увагу на правову комунікацію в межах правових систем, конструкцій, культури, наприклад, на комунікацію між західною конструкцією права і національним правом.

Російський дослідник А. В. Поляков розглядає сучасне право і загалом юриспруденцію, застосовуючи інтегральний феноменолого-комунікативний підхід. В основу його концепції закладені можливості загальної теорії права у формі комунікативних підходів, які дозволяють запозичувати кращі досягнення інших країн, опираючись на феноменологічні засади формування поведінкових модусів, які зазвичай містяться в культурі суспільства [5]. У даному контексті у феноменолого-комунікативному розумінні здійснюється аналіз основних концептуальних засад правової комунікації між західною традицією права і національним правом.

Правова комунікація – це різновид соціальної комунікації; заснований на юридичних нормах порядок взаємодії суб'єктів, пов'язаної з обміном правовою та іншою інформацією та спрямованої на задоволення їх законних інтересів і потреб [6, с. 11].

Дослідник особливо звертає увагу на те, що правова комунікація – це взаємодія, яка має всезагальний характер, засновується на юридичних нормах і впливає на мотиваційну сферу суб'єктів (як індивідуальних, так і колективних), визначаючи в підсумку спрямованість їхньої діяльності [5].

Правова комунікація характеризується послідовністю дій (засобів-дій і засобів-встановлень), що мають диспозитивний та імперативний характер, і має складну структуру, що вимагає стабільних зв'язків і дає можливість зберегти її цілісність за внутрішніх і зовнішніх змін.

Правова комунікація між західною традицією права і національним правом відбувається шляхом поступового здійснення певних дій: визначення цільового при-

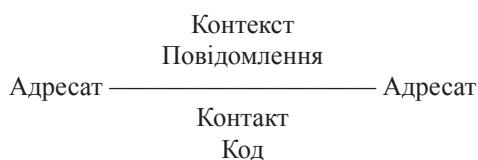
значення, правових принципів, об'єкта, суб'єктів, що реалізують свої законні інтереси і потреби, прийомів і способів комунікації. Крім того, вона вимагає відповідної нормативної бази й зворотнього зв'язку.

Основною метою правової комунікації є забезпечення ефективної взаємодії держав, а також запозичення певних позитивних конструкцій для національної правової системи.

З приводу взаємодії західної традиції і національного права, варто звернути увагу на так звану дифузну теорію, що пов'язана з іменем американського дослідника Е. Роджерса. Він аналізував розповсюдження нових ідей, товарів і так далі. й помітив різне сприйняття нового в різних сегментах суспільства: зазвичай частина людей надзвичайно консервативна, а частина, навпаки, легко включається в нові процеси. Дослідник зробив висновок, що здійснювати вплив на всіх, а в першу чергу – на осіб, що становлять «критичні п'ять відсотків». Їх переконати – це все одно, що досягнути популярності в 50%. Дифузю він визначає як процес комунікації через визначені канали за конкретний проміжок часу між членами соціальної системи [7, с. 47–48].

Суспільне життя індивіду орієнтоване на те, що інноваційні процеси можуть позитивно вплинути на розвиток правової системи. Та й загалом людська природа орієнтована на інновації, які задовольняють потреби людини.

У своїй праці «Лінгвістика і поетика» Р. Якобсон представив мовну комунікацію у вигляді наступних шести факторів, кожному з яких властива особлива функція мови.

У даному контексті існує емотивна (експресивна) функція, пов'язана з адресантом, і така, що має цілло вираження його ідей. Конативна функція відображає орієнтацію на адресата. Відбувається взаємовплив емотивної та конативної функціональної природи [6, с. 55].

В контексті аналізу міжкультурної комунікації слід зазначити, що кожна культура має свою логіку, своє уявлення про світ. Те, що є значущим для однієї культури, може бути несуттєвим для іншої. Тому важливо зважати на інтереси партнера, представника іншої культури. Сьогоднішній світ не може замикатися в рамках однієї країни, а постійна комунікація з іншими дає можливість запозичувати корисні ідеї [7].

На процес міжкультурної комунікації впливає ряд чинників, які з процесом розвитку суспільства стають реальними, необхідними. Зокрема, це глобалізація і мультикультуралізм. Їх історичні акценти різняться: у

першому випадку фіксується тенденція до гомогенності, однорідності; у другому – до гетерогенності, різномірності [8, с. 36].

Процес міжкультурної міграції і взаємодії – це природний процес, ефективний в сучасному світі. Глобалізація супроводжує модернізацію в економічній сфері як засіб швидких перетворень. Однак у питаннях, що стосуються культури, зміни відбуваються боляче.

Глобалізація позитивно впливає на міжкультурну комунікацію, зокрема інтенсифікує світові соціальні відносини, що призводить до нових змін у життєдіяльності соціумів.

Російський дослідник Н. Кірабаєв у праці «Глобалізація і мультикультуралізм» зазначає, що соціальна реальність все більше набуває властивості полікультурного простору, в якому перетинаються різні теоретичні і практичні дискурси, пов'язані з розумінням так званої «плюралістичної парадигми», яка виходить з багатоманітності, гетерогенності, множинності і багатолінійності культурного і соціального буття, прав і свобод громадянина, ненасилля, віротерпимості, діалогу культур [8, с. 88].

Розвиток сучасного біполярного світу повинен базуватися на міжкультурній комунікації, взаємозапозиченні ідей і конструкцій.

Сучасна комунікація посилюється зростаючим впливом мас-медіа, усереднює культурні розбіжності й культурні потреби. Динаміка взаємодії сучасних суб'єктів полікультурного суспільства така, що долає межі соціальних просторів, втручаючись в інші соціальні моносвіти. Комунікація суб'єктів, які мають культурні розбіжності, проявляється у феномені транскультуралізму [8, с. 105].

Компаративістська методологія дає можливість самоідентифікувати національні правові культури, порівняти й зіставити їх, здійснити аналогію, інтерпретацію правових текстів, реконструкцію і так далі. Як видається, це дозволить поширити асиміляційні процеси, що полягають у прийнятті ідей західноєвропейської думки в національних філософських традиціях, визнанні правових принципів інших держав, які втілені в культурі того чи іншого регіону. У центрі компаративного дослідження знаходяться проблеми, пов'язані з розбіжностями й подібністю між різними правовими системами, а також питання взаємодії універсальних цінностей і специфічних нормативів визначеної культури [8, с. 217–218].

Висновки. Філософсько-правові традиції та релігійні й політичні здобутки Заходу (християнство, лібералізм, демократія, свобода слова, право на приватне життя, мирне співіснування в контексті цивілізаційного процесу) надають динаміки національним правовим системам завдяки міжкультурній правовій комунікації, що розглядається як діалоговість, залежить від процесу глобалізації та спонукає до розвитку явищ мультикультуралізму.

Список використаних джерел

1. Новая философская энциклопедия в 4 т. / Ин-т философии РАН ; Нац. общ.-науч. Фонд / под ред. В.С. Степина, А.А. Гусейнова, Г.Ю. Семигина, А.П. Огурцова. – М. : Мысль, 2010. – Т. 2. – 634 с.

2. Бабайцев А.Ю. Коммуникация / А.Ю. Бабайцев // Постмодернизм. Энциклопедический словарь. – Минск, 2001. – С. 372.

3. Честнов И.Л. Диалогическая антропология права как постклассический тип правопонимания: к формированию новой концепции / И.Л. Честнов // Российский ежегодник общей теории права. – 2008. – № 1 / под ред. А. В. Полякова. – СПб. : ООО «Университетский издательский консорциум «Юридическая книга», 2009. – С. 67–84.

4. Ван Хук М. Право как коммуникация / Ван Хук М // Российский ежегодник общей теории права. – 2008. – № 1 / под ред. А.В. Полякова. – СПб. : ООО «Университетский издательский консорциум «Юридическая книга», 2009. – С. 376–433.

5. Поляков А.В. Общая теория права: проблемы интерпретации в контексте коммуникативного похода : курс лекций / А.В. Поляков. – СПб. : Изд. дом С.-Петерб. гос. ун-та, 2004. – 864 с.

6. Романова Е.А. Правовая коммуникация: общетеоретический анализ : автореф. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теория и история государства и права; история политических и правовых учений» / Е.А. Романова. – Саратов, 2011. – 28 с.

7. Почепцов Г.Г. Теория коммуникации / Г.Г. Почепцов. – М. : «Рефл-Бук». – К. : «Ваклер», 2001. – 656 с.

8. Глобализация и мультикультурализм : [монография] / под ред. Н.С. Кирабаева. – М. : Изд-во РУДН, 2005. – 332 с.

